

1

31 / 1983

*Slovenský
národopis*

Na obálke: 1. strana: Ignác Bizmayer, Ťažké bremeno (znášanie sena v Liptovskej Lúžnej). 1956, v. 29 cm (súkr. zbierka)

4. strana: Ignác Bizmayer, Dievčatko s mliečnikom. 1970, v. 17 cm (súkr. zbierka)

Koncovky sú značky Ignáca Bizmayera na jeho dielach a figúrky zvieratiek.

Autorom fotografií z diela I. Bizmayera v čísle a na obálke je P. Janek, ilustrácie sú súčasťou príspevku A. Prandu Výstava figurálnej keramiky I. Bizmayera.

HLAVNÁ REDAKTORKA

Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Viera Gašparíková

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačovičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Adam Pranda, Antonín Robek

Slovenský národopis

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

VEDA

VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

K významnému životnému jubileu Gustáva Husáka 5

VČLEŇOVANIE PROGRESÍVNYCH TRADÍCIÍ LUDOVEJ KULTÚRY DO SYSTÉMU SOCIALISTICKEJ KULTÚRY A ŽIVOTA PRACUJÚCICH

Burlasová, Soňa: Teoretické a metodologické otázky štúdia nositeľov ľudových tradícií 7

Švehlák, Svetozár: K inšpiratívnej úlohe ľudového umenia vo vývine socialistického umenia 15

Beneš, Bohuslav: Vývoj a usmernenie aktívneho pestovania ľudového umenia v súčasných inštitucionálnych a organizačných podmienkach 23

Sirovátka, Oldřich: Kdo udržuje súčasný folklór? 30

Gašparíková, Viera: Rozprávač a inovácie v súčasnom sociálnom dosahu jeho repertoáru 37

Krekovičová, Eva: Piesne „pred muziku“ a ich dnešní nositelia 45

Mačák, Ivan: Príprava dát pre výskum osobností výrobcov ľudových hudobných nástrojov 53

K DEJINÁM SLOVENSKEJ ETNOGRAFIE

Urbanová, Viera: Koncepcia dejín slovenskej etnografie 57

DISKUSIA

MORÁLKA V TRADIČNOM LUDOVOM PROSTREDÍ

Kandert, Josef: Morálka v tradičnom vesnickom prostredí 78

Leščák, Milan: Ľudová etika a etiketa z hľadiska systémového prístupu 85

Mozolík, Peter: Právo a morálka 91

Ratica, Dušan: K otázke vzťahov rodinnej výchovy a morálky v ľudovom prostredí 96

Sigmundová, Marta: Niektoré spoločenské postoje v robotníckej obci 103

Švecová, Soňa: Morálne pravidlá pri dražbe roľníckeho majetku v minulosti 108

ROZHLADY

Výstava figurálnej keramiky Ignáca Bizmayera (Adam Pranda) 112

Fínska iniciatíva v štúdiu tvorivej osobnosti rozprávača (Mária Kosová) 114

Desať rokov činnosti Kysuckého múzea v Čadci (Adam Pranda) 119

Seminár o národopisných expozíciách v prírode (Peter Marák) 121

Seminár o komplexnom národopisnom výskume obce Čičmany (Eva Munková) 123

RECENZIE A REFERÁTY

Agricultura Carpatica II. (Peter Slavkovský) 125

O. Demo, Z klenotnice slovenských ľudových piesní (Soňa Burlasová) 126

Martin Slivka, Slovenský národopisný film. Filmografia 1. (Svetozár Švehlák) 127

Slovenská renesančná lutna (Hana Hložková) 129

Štefan Lami, Rozprávky spod Piliša (Viera Gašparíková) 130

Polynézistove príspevky k otázkam mytológie (Ján Komorovský) 131

Narodna tvorčist ta etnografija 1981 (Mikuláš Nevrlý) 134

G. Wiegelmann — M. Zender — G. Heilfurth, Volkskunde (Ema Drábiková) 136

R. Vulcănescu, Dicționar de etnologie (Richard Jeřábek) 137

Tipy v kulture (Eva Krekovičová) 142

A. V. Kulagina, Russkaja narodnaja ballada (Soňa Burlasová) 143

Prameň k štúdiu bieloruskej svadobnej piesne (Ján Komorovský) 145

V. Marinov, Saraškijat zanajat v Balgarija (Ján Podolák) 147

A. Dundes — C. A. Stibbe, The Art of Mixing Metaphors (Zuzana Profantová)	148
100 let — Krkonošské papírny, Paseky nad Jizerou (Viera Gašpariková)	149
Agrikultúra (Ema Drábiková)	150

СОДЕРЖАНИЕ

К значительному юбилею Густава Гусака ВКЛЮЧЕНИЕ ПРОГРЕССИВНЫХ ТРАДИЦИЙ НАРОДНОЙ КУЛЬТУРЫ В СИСТЕМУ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И В БЫТ ТРУДЯЩИХСЯ	5
---	---

Бурласова, Соия: Теоретические и методологические вопросы изучения носителей народных традиций	7
---	----------

Швеглак, Светозар: К инспирирующей роли народного искусства в развитии социалистического искусства	15
---	-----------

Бенеш, Богуслав: Развитие и направление активного занятия народным искусством в современных институциональных и организационных условиях	23
---	-----------

Сироватка, Олдржих: Кто сохраняет современный фольклор?	30
--	-----------

Гашпарикова, Вера: Рассказчик и инновации в современном социальном значении его репертуара	37
---	-----------

Крековичова, Эва: Песни „пред музыку“ и их сегодняшние носители	45
--	-----------

Мацак, Иван: Подготовка данных для исследования личности изготовителей народных музыкальных инструментов	53
---	-----------

К ИСТОРИИ СЛОВАЦКОЙ ЭТНОГРАФИИ

Урбанцова, Вера: Концепция истории словацкой этнографии	57
--	-----------

ДИСКУССИЯ

МОРАЛЬ В ТРАДИЦИОННОЙ НАРОДНОЙ СРЕДЕ

Кандерт, Йосеф: Мораль в традиционной деревенской среде	78
--	-----------

Лешчак, Милан: Народные этика и этикет с точки зрения системного подхода	85
---	-----------

Мозолик, Петер: Право и мораль	91
---	-----------

Ратица Душан: К вопросам отушений семейного воспитания и морали в народной среде	96
---	-----------

Сигмундова, Марта: Некоторые общественные отношения в рабочем селе	103
---	------------

Швецова, Соия: Моральные правила при публичных торгах крестьянского имущества в прошлом	108
--	------------

ОБЗОРЫ

Выставка фигурной керамики Игнаца Бизмаера (Адам Пранда)	112
---	------------

Финская инициатива в изучении творческой личности рассказчика (Мария Косова)	114
---	------------

Десять лет деятельности Кисуцкого музея в Чадце (Адам Пранда)	119
--	------------

Семинар о этнографических экспозициях в природе (Петер Маракки)	121
--	------------

Семинар о комплексном этнографическом исследовании села Чичманы (Эва Мункшва)	123
--	------------

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

Gustav Husaks Jubiläum	5
---	----------

DIE EINGLIEDERUNG DER PROGRESSIVEN TRADITIONEN DER VOLKSKULTUR INS SYSTEM DER SOZIALISTISCHEN KULTUR UND INS LEBEN DER WERKTÄTIGEN	
---	--

Burlasová, Soňa: Theoretische und methodologische Fragen des Studiums der Träger volkstümlicher Traditionen	7
--	----------

Švehlák, Svetozár: Die inspirative Rolle der Volkskunst in der Entwicklung der sozialistischen Kunst	15
---	-----------

Beneš, Bohuslav: Die Entwicklung und Lenkung der aktiven Pflege der Volkskunst unter den derzeitigen institutionellen und organisatorischen Bedingungen	23
--	-----------

Sirovátka, Oldřich: Wer bewahrt die derzeitige Folklore?	30
---	-----------

Gašpariková, Viera: Der Erzähler und die Innovationen im derzeitigen sozialen Bereich seines Repertoires	37
---	-----------

Krekovičová, Eva: Die Lieder „vor der Kapelle“ und ihre heutigen Träger	45
--	-----------

Mačák, Ivan: Die Vorbereitung von Daten zur Erforschung der Hersteller volkstümlicher Musikinstrumente	53
---	-----------

ZUR GESCHICHTE DER SLOWAKISCHEN ETHNOGRAPHIE

Urbanová, Viera: Die Konzeption der Geschichte der slowakischen Ethnographie	57
---	-----------

DISKUSSION

DIE MORAL IN DER TRADITIONELLEN VOLKS — UMGEBUNG

K a n d e r t, Josef: Die Moral in der traditionellen Dorf-Umwelt	78
L e š č á k, Milan: Die Volksethik und Etikette vom Gesichtspunkt des Zutritts zum System aus	85
M o z o l í k, Peter: Das Recht und die Moral	91
R a t i c a, Dušan: Zur Frage der Beziehungen zwischen Familienerziehung und Moral in der traditionellen Umgebung	96
S i g m u n d o v á, Marta: Einige Stellungnahmen in einer Arbeitergemeinde	103
Š v e c o v á, Soňa: Regeln der Moral bei der Versteigerung bäuerlichen Eigentums	108

RUNDSCHAU

Eine Ausstellung figuraler Keramiken des Ignac Bizmayer (Adam Pranda)	112
Finnische Initiative zum Studium der Persönlichkeit des Erzählers (Mária Kosová)	114
Zehn Jahre Tätigkeit des Kysuce Museums in Čadca (Adam Pranda)	119
Ein Seminar über ethnographische Expositionen in der freien Natur (Peter Marák)	121
Ein Seminar über die komplexe, ethnographische Erforschung der Gemeinde Čičmany (Eva Munková)	123

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

The Life Jubilee of Gustav Husák	5
INCORPORATION OF PROGRESSIVE TRADITIONS OF FOLK CULTURE INTO THE SYSTEM OF SOCIALIST CULTURE AND THE LIFE OF WORKING PEOPLE	
B u r l a s o v á, Soňa: Theoretical and methodological questions concerning the study of representatives of folk culture	7
S v e h l á k, Svetozár: To the inspiring role of folk art in the development of socialist art	15

B e n e š, Bohuslav: The development and regulation of active cultivation of folk art in the present institutional and organizational conditions	23
S i r o v á t k a, Oldřich: Who is preserving the present folklore?	30
G a š p a r í k o v á, Viera: A story-teller and the innovations in the recent social impact of his repertoire	37
K r e k o v i č o v á, Eva: The songs „pred muziku“ and their present-day representatives	45
M a č á k, Ivan: The preparation of data for the research of personalities of the producers of folk music instruments	53

TO THE HISTORY OF SLOVAK ETHNOGRAPHY

U r b a n c o v á, Viera: Conception of the history of Slovak ethnography	57
---	----

DISCUSSION

MORALS IN THE TRADITIONAL FOLK ENVIRONMENT

K a n d e r t, Josef: Morals in the traditional rural environment	78
L e š č á k, Milan: Folk ethics and etiquette from the aspect of system approach	85
M o z o l í k, Peter: Law and Morals	91
R a t i c a, Dušan: Questions of relations between the family education and morals in the folk environment	96
S i g m u n d o v á, Marta: Some social standpoints in the working village	103
Š v e c o v á, Soňa: Moral rules at auction of the peasant's property in the past	108

COMMENTARY

Exhibition of figure ceramics of Ignác Bizmayer (Adam Pranda)	112
The Finnish initiative in the study of the creative personality of a storyteller (Mária Kosová)	114
Ten years activities of the Kysuce Museum in Čadca (Adam Pranda)	119
Seminar on the ethnographic exhibitions in nature (Peter Marák)	121
Seminar on the complex ethnographic research of Čičmany village (Eva Munková)	123

BOOKREVIEWS AND REPORTS

K DEJINÁM SLOVENSKEJ ETNOGRAFIE

KONCEPCIA DEJÍN SLOVENSKEJ ETNOGRAFIE

VIERA URBANCOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Ideologické a metodologické aspekty

Keď uvažujeme o funkcii histórie a historizmu v etnografii, žiada sa upozorniť na požiadavku, ktorú v širších súvislostiach vyjadril V. I. Lenin v práci *O štáte*: „Vo vede o spoločnosti, ak si naozaj chceme nadobudnúť schopnosť správne pristupovať k tejto otázke (t. j. k otázke štátu, pozn. V. U.) a neutopiť sa v množstve maličkostí alebo v ohromnej rozmanitosti bojujúcich názorov, ak chceme pristúpiť k tejto otázke z vedeckého hľadiska, najspoľahlivejšou metódou, najdôležitejšou vecou je nezabudnúť na základnú historickú súvislosť, na každý problém pozeráť z hľadiska toho, ako určitý jav v dejinách vznikol, akými hlavnými etapami prechádzal vo svojom vývoji a z tohto hľadiska jeho vývoja usudzovať, čím sa daná vec stala dnes“.¹

Keď z tejto všeobecne platnej metodologickej požiadavky prejdeme na funkciu histórie a historizmu v našej disciplíne, javí sa nám v našom konkrétnom študijnom zámere najmä v dvoch oblastiach: v sledovaní dejiného vývinu etnografických javov a v sledovaní etnografie ako vedy. Pritom vzájomný vplyv medzi týmito oblasťami je prirodzene len jednosmerný: Dejiny vedy a názory v ich rámci môžu, ako neskôr ukážeme, ovplyvniť názory na dejiny javov a na ich funkciu. Našu pozornosť zameriame na otázku, v čom

spočíva význam skúmania dejín vlastnej disciplíny. Vidíme ho zase najmä v dvoch oblastiach.

Výsledky bádania dejín etnografie majú na jednej strane praktický význam pre rozšírenie poznania dejín samotných javov, ktoré etnografia sleduje. Zatiaľ čo tieto novo objavené a doteraz neznáme reálie môžu mať pre štúdium dejín jednotlivých javov podstatný význam, pre štúdium dejín samotnej disciplíny majú ilustratívny charakter. Dokladajú zmeny v názoroch na objekt bádania a na znaky, ktoré ho reprezentujú, a v súhlase s dobovými ideovo-politickými názormi a trendami odrážajú zmeny v tematickom zameraní, v hodnotení údajov a v celej koncepcii formujúcej sa alebo už sformovanej disciplíny. Pri sledovaní dejín javov je teda dôležité uvedomiť si, že reálie zo života ľudu, ktoré sa zachovali či už v rukopisoch, alebo boli publikované, sú poznamenané názormi doby, z ktorej pochádzajú, a často aj diferencovanými názormi rôznych predstaviteľov určitého obdobia. Až po dôslednom odstránení týchto dobových nánosov nám ostane materiál, ktorý môžeme začleniť do systému nášho poznania a v súlade s dnešnými metodologickými postupmi zaradiť do rámca dejín sledovaného javu. A práve k tomu je potrebné podrobné poznanie

dejín vlastnej disciplíny. Tí, ktorí spracovávajú problematiku dejín etnografie, reálie objavia, dajú ich do obehu a v rámci svojho hodnotenia dejín disciplíny sledujú spôsob zaznamenávania javov, tematické zameranie, dobové vplyvy a pod. Samotné reálie ale podávajú prirodzene také, aké ich doba zanechala a je na dnešných špecializovaných odborníkoch, aby poznaním týchto determinácií materiál prehodnotili a využili. To je, v krátkosti povedané, jeden — praktický — význam výsledkov štúdia dejín vlastnej disciplíny. Druhý spočíva v teoreticko-metodologickej oblasti.

Koncepcia disciplíny, teoretické myslenie v jej rámci, metóda práce, výsledky bádania a úroveň tohto všetkého odráža veľmi citlivo podmienky, za akých sa disciplína formovala a vyvíjala. Keď má disciplína možnosti kontinuálneho vývoja, vytvorí sa v rámci každého jej obdobia určitá úroveň, počnúc zberom materiálu a jeho primárnou interpretáciou až po teoretické zovšeobecňovanie javov. Za kladných podmienok je disciplína schopná prehodnotiť svoj predchádzajúci vývoj, urýchlene absorbovať nové poznatky, rozvíjať ich pri teoretickom zovšeobecňovaní javov, budovaní novej koncepcie a metodológie. Ak niektorá veda — a etnografia u nás medzi ne patrí — nemala dobré, alebo v porovnaní so svojimi európskymi susedmi fakticky žiadne podmienky pre kontinuálny vývoj, keď zotrvala stále na amatérskej úrovni a k jej konštituovaniu ako profesionálnej disciplíny došlo až v päťdesiatych rokoch nášho storočia, potom je cesta k cieľu, o ktorom bola reč, nepomerne zložitejšia. Jedna z možností ako ju uľahčiť, je aj poznanie svojho predchádzajúceho vývoja, poznanie dedičstva, ktoré nám zanechali predchádzajúce generácie v názoroch na objekt bádania, v teoretickom myslení, v metódach práce, zameraní bádania a pod. To všetko, prirodzene, s dôsledným prihliadnutím

na dejinné podmienky, ktoré jednotlivé etapy formovali a dávali im spoju tvár. Keď budeme poznať zložitý vývoj a historické zázemie našej súčasnosti, lepšie pochopíme formovanie sa našej disciplíny v päťdesiatych rokoch a s potrebným odstupom, ktoré prináša poznanie, budeme môcť hodnotiť to, čo bolo urobené, i to, čo a prečo sa nám napriek plánu nepodarilo v očakávanej miere splniť. Toto poznanie môže nakoniec pomôcť formovať koncepciu našej disciplíny aj do budúcnosti.

Situácia v bádanií dejín slovenskej etnografie

Keď sledujeme stav bádania u nás jednak z hľadiska dejín javov, jednak z hľadiska dejín disciplíny zisťujeme, že je v jednom bode rovnaký: najčastejším východiskom pri sledovaní procesu vývoja javov a ich zákonitostí je koniec 18. a začiatok 19. storočia. Hlbšie časové exkurzy sú sporadickou výnimkou. Dejiny javov sa naviac začali u nás dôslednejšie sledovať až od päťdesiatych rokov nášho storočia. Tento fakt súvisí bezprostredne s dejinami našej disciplíny, ktorá, ako sme už uviedli, sa až v týchto rokoch profesionalizuje a získava možnosti rozvíjať sa všetkými potrebnými smermi. Zdôraznenie potreby historického aspektu v problematike dejín ľudovej kultúry prinieslo pri jej realizácii nemalo problémov, vyplývajúcich z konkrétnej situácie v samotnej etnografii, ako aj v disciplínach pre ňu pomocných. Otázke odbornej pripravenosti našich etnografov rozšíriť pole svojho bádania na iné disciplíny (spočiatku najmä na históriu), otázke — pokiaľ etnografi musia, môžu a majú suplovať bádanie v týchto disciplínach — ako aj hodnoteniu konkrétneho prínosu výsledkov práce jednotlivých disciplín pre sledovanie dejín javov z nášho hľadiska, tomu všetkému bola venovaná pozornosť na samostatnej konferencii, na seminároch a v početných štúdiách.² Konkrét-

na situácia v oblasti bádania dejín javov v súčasnosti poukazuje ale na to, že dôslednejšie sledovanie tejto problematiky, a to nielen v starších obdobiach, ale aj v 19. storočí, si bude vyžadovať špeciálnu výchovu viacerých etnografov, a to prirodzene už v rámci ich vysokoškolského štúdia. Etnografi, ktorí poznajú svoju problematiku, jej súčasné požiadavky a metódy práce, a ktorí sú zároveň dôkladne oboznámení s problematikou niektorej pomocnej disciplíny a ovládajú jej metódy práce (pri histórii napr. okrem znalosti nemčiny, latinčiny, maďarčiny aj znalosť práce v archívoch), takto vyškolení etnografi zaručujú optimálne riešenie uvedenej otázky. Budeme si naň musieť zaiste počkať, ale myslíme, že sa mu v budúcnosti nebudeme môcť vyhnúť.

Na rozdiel od predchádzajúcej situácie slovenskí národopisci si uvedomili potrebu poznať dejiny vlastnej disciplíny o niečo skôr. Pre podnietenie záujmu týmto smerom existovali už dávnejšie konkrétne impulzy. Na konci 19. storočia a najmä na začiatku 20. storočia bola našej kultúrnej verejnosti známa nielen práca A. N. Pypina o dejinách slovanských literatúr, ale aj jeho štvorzväzkové kompendium *Dejiny ruskej etnografie* (1890—1892). V prvých desaťročiach nášho storočia to boli práce českých bádateľov, ktoré upozorňovali na význam tejto problematiky. Tak napr. už roku 1911 vychádza v *Slovenskej čítanke* stať J. Polívku venovaná prvým zberateľom a vydavateľom slovenských rozprávok. Neskôr sa J. Polívka vracia k týmto otázkam v úvode k *Súpisu slovenských rozprávok* (1923). Širšie koncipovaný záujem o dejiny slovenského národopisu nachádzame v druhom vydaní *Slovenskej čítanky* (1925) v príspevku J. Horáka *Z dejín slovenského národopisu*. Tento jeho záujem vyúsťuje do známej práce *Národopis československý*, ktorá vyšla v *Československej vlastivěde* (1933), a

do ktorej zakomponoval aj svoje poznatky o vývoji záujmu o ľud a jeho kultúru na Slovensku. V prvej syntéze slovenskej ľudovej kultúry, ktorá vyšla v rámci *Slovenskej vlastivedy* roku 1943, uvádza R. Bednárík a A. Melicherčík svoju stať pohľadom do dejín záujmu o ľudovú kultúru u nás. Našu pozornosť aj dnes si zasluhuje A. Melicherčík, ktorý tu podáva prvý koncept dejín slovenskej folkloristiky,³ ktorý v tejto problematike pracoval aj neskôr a vzbudil o ňu trvalý záujem aj v radoch mladších folkloristov, svojich poslucháčov.⁴

Systematickejšia pozornosť dejinám našej disciplíny sa však začala venovať až v päťdesiatych rokoch. Roku 1956 sa táto problematika stáva súčasťou úloh plánu Národopisného ústavu. Dejín etnografie venuje pozornosť J. Martan, ktorý vo svojich prácach zameraných na jednotlivé významné osobnosti (J. L. Holuby, Š. Mišík a Ď.) a v štúdiách venovaných vývoju česko-slovenských vzťahov v národopise, podáva podrobnú charakteristiku celého obdobia a okolností vývoja názorov a záujmov. Prípravám a založeniu *Muzeálnej slovenskej spoločnosti* venoval podrobnú pozornosť J. Podolák už na počiatku päťdesiatych rokov; neskôr sleduje činnosť významných osobností na prelome 19. a 20. storočia a vývoj našej disciplíny v najnovšom období. Jednotlivým osobnostiam a ich významu sa venovali aj viacerí ďalší bádatelia.⁵ Nie je našim cieľom urobiť na tomto mieste vyčerpávajúci bibliografický výpočet prác o dejinách našej etnografie, ani hodnotiť ich úroveň. Chceme iba upozorniť na doterajšiu situáciu, ktorá sa javí nasledovne: v rámci 19. storočia sa pozornosť venovala najmä jednotlivým osobnostiam, počiatkom a činnosti *Muzeálnej spoločnosti*, niektorým významnejším situáciám v rámci česko-slovenských vzťahov v národopise a samotným počiatkom slovenskej etnografie.⁶ V našom storočí

to boli zase najmä jednotlivé osobnosti a je tu aj výrazná snaha hodnotiť vývoj celej disciplíny po roku 1950, jej najnovšie dejiny.⁷ Tieto pohľady do našej minulosti objasnili jednotlivé obdobia záujmu o ľudovú kultúru u nás, nevytvorili však možnosť sledovať kontinuitu vývoja názorov a koncepcií, a neumožnili ich v takejto kontinuite aj hodnotiť.

Ako sme už upozornili, časová hranica sledovania dejín našej disciplíny sa zhoduje s hranicou sledovania dejín javov. Aj v tomto prípade sú hlbšie časové exkurzy, ako je začiatok 19. storočia, výnimkou. V takejto situácii sa ocitáme z dvoch príčin. Jedna súvisí — rovnako ako pri dejinách javov — s nedostatočnou odbornou prípravou etnografov robiť výskum prameňov z predchádzajúcich storočí. Materiál, ktorý nás z týchto období očakáva, je rôznorodý. Sú to jednak práce významných osobností. Ako príklad uvedieme M. B e l a, ktorý svojím dielom ovplyvnil vlastivedné bádanie v nasledujúcich obdobiach. Koncepcia jeho prác a jej vplyv na formovanie etnografie je známa. Jeho nesmierne rozsiahle, latinsky písané dielo, ktoré vyšlo čiastočne tlačou, čiastočne zostalo v rukopise, obsahuje okrem iného početné záznamy o živote a práci ľudu v jednotlivých oblastiach Uhorska, a teda aj Slovenska. Tieto reálie sú málo známe, ale je nádej, že z príležitosti 300. výročia jeho narodenia (1984) vyjdú jeho najzávažnejšie práce v preklade a stanú sa tak prístupné nielen etnografom, ale aj širokému okruhu ostatných odborníkov. Horšie sme na tom v prípade prác síce významných, ale nie natoľko známych osobností z našej minulosti, o dôležitosti ktorých pre našu disciplínu sa dozvedáme viacmenej náhodou. Takýto je napr. A. F. K o l l á r, rodák z Terchovej, dlhoročný riaditeľ viedenskej Dvorskej knižnice a osobný poradca Márie Terézie. Vo svojom dvojzväzkovom diele *Historiae iurisque regni Hungariae amoenitates*, ktoré vyšlo

roku 1783 vo Viedni dokazuje, že obyvatelia obidvoch Panónií — Slovania — sú autochtónmi tejto oblasti. Dokazuje to pomocou novej, historicko-filologickej disciplíny a na základe etnológie, ktorú charakterizuje nasledovne: „Etnológia, ktorú som mimochodom spomenul, sú poznatky o kmeňoch a národoch, čiže je to snaha učencov, ktorí hľadajú v pôvode rozličných národov, v nárečiach, mravoch a ustanovizniach v konečnom dôsledku ich vlasť a starobylé sídla za tým účelom, aby o národoch svojej doby mohli vyniesť čo najspohľadlivejšie súdy“.⁸ Je známe, že termín etnológia použili už r. 1724—1725 vo svojich prácach Lafitau, Fontenelle a za nimi ďalší, ale bez jej definície. K tomu došiel podľa doterajších poznatkov až A. M. Ampère roku 1830, ktorý etnológiu charakterizoval ako celkové štúdium o človeku z hľadiska fyzického, psychologického a spoločenského.⁹

Kollárova charakteristika etnológie nás upozorňuje, že pri otázke dejín etnológie bude v budúcnosti treba venovať väčšiu pozornosť okruhu stredoeurópskych vzdelancov. Upozorňuje nás tiež, že bádanie v dejinách slovenskej etnografie môže aj v budúcnosti, tak ako doteraz v prípade J. Čaploviča a A. F. Kollára, prispieť novými poznatkami nielen pre slovenskú etnografiu, ale aj pre poznanie jej vývoja v širších časových a priestorových reláciách.

Okrem prác jednotlivých významných osobností nachádzajú sa početné údaje o živote a kultúre nášho ľudu v pramenných materiáloch najrozličnejšieho druhu, v archívoch, členených do rôznych tematických fondov, prirodzene z iných aspektov ako sú etnografické. Ich objavenie je preto tiež obyčajne náhodné. Tak ako pri skúmaní dejín javov, aj tu bude potrebné vychovať v budúcnosti odborníkov — etnografom zameralých na staršie dejiny disciplíny, ktorí cieľavedomým bádáním umožnia prejsť k systematickému poznávaniu dejín et-

nografie v predchádzajúcich storočiach.

Sústredená pozornosť na koniec 18. a počiatok 19. storočia sa ale v dejinách národopisu — etnografie i folkloristiky — nevenovala iba v snahe obísť uvedené okolnosti. Šlo o pozornosť zámernú, ktorá súvisela s hľadaním odpovede na otázku, kedy sporadický záujem o ľud prerastá do systematického, a kedy a za akých okolností dochádza v rámci tohto systematického záujmu k formovaniu a sformovaniu disciplíny. Ľudia sa vždy zaujímali o prírodu, pozorovali a opisovali ju. K tomu, aby z tohoto záujmu vznikla botanika, geológia, geografia ako veda, k tomu bolo treba niečo viac ako pozorovanie a opisovanie javov. Tak, ako v ostatných prípadoch, aj v etnografii môžeme hovoriť o disciplíne až vtedy, keď zo záujmu o ľud vyplynula potreba presnejšie vymedziť objekt a predmet bádania, vypracovať vlastnú metódu práce, systematiku triedenia javov a vtedy, keď dochádza k potrebe definovať celé toto úsilie ako vlastné len pre jeden, presne vymedzený okruh záujmu, čiže definovať disciplínu. Tento proces — od záujmu až po definíciu — mal veľmi zložitý vývoj v špirále: v určitých obdobiach dosahuje vysokú úroveň, potom zase upadá, ale niekde musí mať svoj začiatok. A nám išlo o to zistiť, kedy u nás dochádza k záujmu o ľud s takou motiváciou, ktorá akcelerovala potrebu vyčleniť ho od záujmov so širšími motiváciami, a ktorý viedol nakoniec k prvému definovaniu etnografie ako disciplíny. Preto sa náš záujem zamerlal spočiatku predovšetkým na koniec 18. a na prvé desaťročia 19. storočia. Je to obdobie, v ktorom tento proces prebiehal a vyvrcholil do vyčlenenia etnografie a jej prvej definície u nás. Zároveň sme si uvedomili potrebu prehĺbiť doterajšie izolované poznatky o jednotlivých obdobiach, spojiť ich do obrazu o celom priebehu vývoja našej disciplíny, a v tomto celistvom vývo-

jovom kontexte spätne hodnotiť situáciu v jednotlivých obdobiach. Z takéhoto hľadiska máme spracované 19. storočie a pokračujeme v bádani novších a najnovších dejín. Pri tejto príležitosti sa preto zameriavame na charakteristiku 19. storočia. Ďalšie obdobia, počnúc založením Muzicálnej spoločnosti až po súčasnosť, bude možné hodnotiť práve z hľadiska kontinuity vývoja disciplíny až po ukončení ďalších výskumov.

Periodizácia dejín slovenskej etnografie a charakteristika jednotlivých období 19. storočia

Keď na základe dnešných poznatkov robíme predbežnú periodizáciu dejín slovenskej etnografie, môžeme hovoriť o nasledovných obdobiach:

1. Etnografia osvietenско-racionalistického obdobia.
2. Etnografia v prvej fáze slovenského národného obrodovania (tzv. „predromantizmus“).
3. Etnografia v štúrovskom období.
4. Etnografia v období činnosti prvej Matice slovenskej a v osemdesiatych rokoch minulého storočia.
5. Etnografia v období činnosti Muzeálnej slovenskej spoločnosti až do r. 1918.
6. Etnografia v medzivojnovom období.
7. Etnografia v období budovania socializmu.

V rámci týchto období sa vytvárajú prirodzene menšie vnútorné členenia, ktoré tak ako hlavná periodizácia sa môžu podľa narastania našich poznatkov meniť, keďže periodizácia má pomocný charakter. Platným však zostane poznatok, že koncepcia slovenskej etnografie v rámci jednotlivých období súvisí s formovaním názoru na funkciu ľudu, na vzťah k nemu, v súvislosti s čím sa vytvára a mení aj tematické zameranie záujmu o ľud v rámci našej disciplíny. Funkcia, aká sa ľudu v spoločnosti a v dejinách pripisovala, jej meniaci sa charakter, to je základ, na ktorom a z ktorého sa etnografia formovala a vyvíjala

ako samostatná disciplína, základ, ktorý ovplyvňoval jej celkovú úroveň v jednotlivých etapách jej vývoja. Prirodzene v zložitejších formách a na širokom historickom zázemí. Zaujímavé je však jedno: vždy, keď sa záujem o ľud zo strany inteligencie prekryval s predstavami o tom, akú funkciu má tento ľud plniť v štátnom a politicko-ekonomickom mechanizme, dochádza k rozkvetu etnografie; z takéhoto prekrytia záujmov došlo na počiatku 19. storočia aj k jej prvotnému sformovaniu sa ako disciplíny. Akonáhle sa predstavy inteligencie o funkcii ľudu rozišli s celoštátnou koncepciou a mechanizmom moci, dochádza k jej jednostrannému vývoju, k retardácii a rôznym deformáciám v teórii, k jednostrannému zameraniu záujmu a pod. K takejto situácii došlo v mnohonárodnostnom Uhorsku na Slovensku v období národného obrodzenia. Odvtedy sa situácia v našej disciplíne diametrálne líši napr. od situácie v maďarskej etnografii, kde k rozporu v chápaní funkcie ľudu nemuselo dôjsť.

Prejdime však ku konkrétnej charakteristike jednotlivých období a zmien v názoroch na funkciu ľudu v 19. storočí a na dôsledky týchto zmien na vývoj našej disciplíny.

1. Etnografia osvietenско-racionalistického obdobia

Systematický záujem o ľud, ktorý v tomto období vyústil do vzniku etnografie ako samostatnej disciplíny, súvisí s vytvorením nových buržoázno-kapitalistických vzťahov v rámci vzťahov feudálnych. Do feudálnej ideológie, pre ktorú bol ľud beztvárnou masou, *misera plebs contribuens*, alebo ako sa hovorilo v šľachtických humorkách: *... poddaný je ako vôl, ibaže nemá rohy, ... poddaný je ako vĺba, čím viac sa obrubuje, tým lepšie rastie*, do týchto názorov sa u nás síce oneskorene, ale predsa začali šíriť nové názory na ľud, súvisiace so vznikom buržoáznej teórie pracovnej

hodnoty, ktorej zakladateľom bol anglický ekonóm W. Petty v 17. storočí.¹⁰ K nám sa tieto názory dostávajú v druhej polovici 18. storočia. Ľud a jeho početnosť sa odrazu stáva základom bohatstva štátu, a aby ho bolo možno využiť, vznikla potreba poznať ho. Bolo treba evidovať nielen jeho počet, ale aj kvalitu pôdy a spôsob ako ju obrába, zistiť aké má schopnosti v oblasti remeselnej výroby, obchodu, ako býva, oblieka sa, aký je jeho zdravotný stav, jeho rodinný a spoločenský život, úroveň jeho vzdelania a pod., teda bolo treba vedieť s čím možno počítať ako s výrobnou silou. Takto ľud prestáva byť tou vrbou a stáva sa ozdobou štátu vhodnou nielen na prácu, ale aj na reprezentáciu. A tak, keď roku 1816 prichádza cisár na návštevu svojich majetkov v Holiči v Nitrianskej župe, zorganizovalo sa vystúpenie tanečných skupín, ktoré tancovali: „... uherský a skočný slovácky. K prvému bolo pripraveno v národnom rúchu jako beřari šestoro stoličných hajduku a několik panenek (kiřasonek). K druhému pak zvlářtě deset poddaných z Holiče s osmi pannami v národním slovenském oděvu. Tito měli tu čest při svých muzikách uherských a slovenských tancovati. Hodne tu vykrouceli slovenřti urostlí junáci čerstvé a hezké Slovenky a co se obzvlářtě líbilo, přes hlavu je sobě přehazovali, tleskajice přitom do taktu rukama a zvučice“.¹¹

V tejto súvislosti treba však zdôrazniť, že keď sa v uvedenom období hovorilo o ľude, bol vždy — i keď latentný — rozdiel v tom, či o ňom písali oficiálni ideológovia osvietenského absolutizmu alebo tzv. ľudoví osvietenci, akými boli napr. I. J. Bajza, J. Fándly, J. Ribay, B. Tablic a i. V súvislosti s problematikou, ktorú sledujeme, venovali sme pozornosť predovšetkým tejto druhej skupine.

Požiadavka poznať ľud sa v tejto dobe kladie jednak už na jestvujúce disciplíny (právo, história), jednak dochádza

k vytvoreniu novej koncepcie geografie u nás; ako nová disciplína vzniká štatistika, populacionistika, medicínska polícia (dnešná sociálna hygiena), z ktorých sa postupne vyčlenila etnografia. Zvýšený záujem o ľud nekončil jeho pozorovaním a opisovaním vo vlastivedných prácach rôzneho druhu, ale sledovali sa veľmi konkrétne ciele. Na ich uskutočnenie bolo potrebné ľud vzdelávať takými smermi, ktoré by urýchlili možnosť zvýšiť produktivitu jeho práce a tým najmä blahobyt štátu. O ľude sa nielen písalo, na ľud sa osvietenci rôzneho zamerania obracali s prekvapivo veľkým množstvom publikácií a článkov v novinách, kalendároch a časopisoch s kritikou starých spôsobov práce a zvykov, ktoré stáli v ceste prenikaniu nových praktík, a s radami, ktoré sa týkali rôznych oblastí jeho života. Táto literatúra predstavuje sústredený nápor zvonka do všetkých oblastí vtedajšieho života nášho ľudu. Početné vydania niektorých prác svedčia o ich veľkej popularite. Tak napr. *Pranostyka neb sedlská knížka*, vydaná 1786 v Brne, vyšla bez zmeny r. 1790 v Trnave a od tej doby s malými dodatkami vplývala ďalšími vydaniami až do r. 1877 na „ľudovú múdrosť“ o predpovedaní počasia.¹² Kalendár G. Fejérpatakého, v ktorom boli tiež údaje takéhoto charakteru, dosiahol náklad 10 000 kusov a mal odberateľov nielen na Slovensku, ale aj na Morave. Spis o *Pítání a oddávání mladých nevěst* od P. Michalku, ktorý vyšiel od r. 1815 v troch vydaniach, korigoval predstavy o svadobnom obrade, nie síce v jeho štruktúre, ale v obsahu jednotlivých častí obradu. Veľmi populárne boli príspevky o liečení hospodárskych zvierat. Ako liečiť jednotlivé choroby — o tom boli plné časopisy a noviny a týmto otázkam boli venované početné publikácie. Tejto problematike sa nevyhli ani takí naši osvietenci, ktorých pozornosť bola zameraná úplne iným smerom. Ako príklad môže po-

slúžiť J. Ribay a I. Tonsoris, farár v Istebnom, ktorého práca *Sana consilia medica* z roku 1771 vychádzala ešte aj počiatkom druhej polovice 19. storočia.¹³

Či už boli autormi týchto prác amatéri, alebo odborníci, akým bol napr. J. Chernely, absolvent lekárskej univerzity v Trnave, jedno majú spoločné: sú zaujímavou miešaninou reálnych rád s poverovými praktikami a úkonmi magického charakteru, čo je pri tejto generácii bojovníkov proti povere dosť ťažko vysvetliteľné.¹⁴

V tejto súvislosti sa dostávame k jednej z mnohých otázok, ktoré toto obdobie pred nás stavia. Je to otázka vplyvu tejto tematicky široko koncipovanej osvetovej literatúry, ktorá od konca 18. storočia pôsobila na dovtedy relatívne endogamnú ľudovú kultúru smerom k jej unifikácii s tlačenými predlohami. Mnohé oblasti ľudovej kultúry 19. storočia, ktoré označujeme ako tradičné, môžu byť výslednicou procesu akceptovania týchto nových prvkov a ich transformácie v rámci špecifických lokálnych podmienok. Tento problém sa týka predovšetkým sledovania dejín javov. Stretávame sa však s ním aj pri sledovaní dejín etnografie a práve v tejto súvislosti sa s ním konkrétnejšie oboznamujeme. Rovnako zaujímavé je zistenie, že tento, mohlo by sa povedať oficiálny záujem o jednotlivé oblasti života ľudu, rezonoval u jeho vzdelanejších jednotlivcov. Ako svedčia rukopisné materiály v archívoch, došlo v tejto súvislosti k prebudeniu záujmu o zapisovanie vlastných poznatkov o javoch pertraktovaných v literatúre, prišlo k oživeniu snahy zaznamenať, ako situácia vyzerá doma. Tieto rukopisné materiály, ktorých autormi sú prostí ľudia, stávajú sa zaujímavým prínosom pre sledovanie vývoja záujmu o vlastnú kultúru v radoch jej samotných nositeľov.

Z hľadiska dejín našej disciplíny tohoto obdobia je dôležité, že problémy,

na ktoré sa osvetová literatúra zameriavala najčastejšie (rôzne formy zamestnania, bývanie, zvyky — najmä rodinné —, liečenie, poverové predstavy a pod.) prešli ako jednotlivé tematické okruhy do osamostatnenej etnografie na počiatku 19. storočia. Nebudeme sa tu podrobnejšie zmieňovať o procese vyčleňovania etnografie z vlastivednej literatúry, lebo ide o problematiku už častejšie pertraktovanú a aspoň v základných črtách známu.¹⁵ Známe je aj to, že tento proces kulminoval u nás na začiatku tridsiatych rokov 19. storočia v prácach J. Čaploviča, ktorý disciplínu aj definoval: „Etnografia opisuje ľudí vo všetkých modifikáciách ľudskej prirodzenosti, ktoré sú podmienené a zvýraznené ich národnou koexistenciou“. Diferencoval medzi etnografiou štatistickou, ktorá skúma súčasný stav, a ktorú preferoval, a medzi etnografiou historickou. Etnografiu považoval za disciplínu národnú a národ, vychádzajúc z jeho diferenciačných znakov, charakterizoval nasledovne: „Národy sa líšia pôvodom, rečou, psychickým a mravným založením, spôsobom zamestnania a zvykmi.“ Ľud charakterizoval ako „celok všetkých obyvateľov krajiny, ktorý sa môže skladať z rôznych národov“. Pri etnografickom bádani zdôrazňoval význam sledovania „etnických susedských vzťahov“ a ich vplyvu na zmeny v spôsobe života, v názoroch a kultúre. Určil obsahovú náplň etnografie a ako samostatné témy vyčlenil rôzne formy zamestnania, bývanie, stravu, liečenie, odev, náboženské predstavy, zvyky pri práci a zvyky rodinné, fyzické vlastnosti a charakter. Objekt etnografického bádania vymedzil už roku 1919 v práci *Slowaken in Ungarn*: „Vždy keď je reč o Slovákoch, myslím na meštiansku triedu a roľníkov, zriedkakedy na šľachtu a nikdy nie panstvo“. Posledné dve skupiny vyčlenil ako sterilné čo do „účasti na zvykoch ľudu“.¹⁶ Vo svojich prácach sa tohoto vymedzenia aj

dôsledne pridržiaval s tým, že „meštiansku triedu“ reprezentovali v nich drobní remeselníci a obchodníci v mestečkách a na dedinách. Týmto J. Čaplovič jasne vymedzil nositeľov ľudovej kultúry a zároveň postavil jej výskum na oveľa širšiu bázu, ako tomu bolo v nasledujúcich obdobiach, kedy sa za základ ľudovej kultúry považovala fakticky iba kultúra roľnícka a roľník za jej reprezentanta.

Podrobnejšiu pozornosť týmto otázkam sme venovali preto, aby plastickejšie vynikli peripetie, ktorými v oblasti teoretickej i metodickej prešla slovenská etnografia v nasledujúcich obdobiach, aby sme mohli priamo konfrontovať zmeny v názoroch na pojem ľud, na obsahovú náplň bádania a na funkciu, ktorú toto bádanie malo spĺňať. Sám J. Čaplovič so svojou tematickou komplexnosťou, akú poznáme z obsahovej štruktúry jeho etnografických monografií, svojím obrovským projektom monografií jednotlivých národov Uhorska a záverečnou syntézou o všetkých jeho národoch, s tým všetkým ostal osamelým bežcom aj v celoštátnom — uhorskom, aj v domácom slovenskom prostredí. J. Čaplovič využil vlnu záujmu o ľud vo vtedajšom osvietenskom štátotvornom zmysle a dopracoval ju v rámci etnografie na takú výšku a náročnosť, že pre realizáciu svojich plánov nemal ani potrebné odborné ani politické zázemie a predstihol ďalší vývoj tejto disciplíny u nás o dobrých päťdesiat rokov.

2. Etnografia v prvej fáze slovenského národného obrodenia

Vedľa uvedeného smeru záujmu o ľud, ktorý vyústil do Čaplovičových veľkorysých etnografických koncepcií postavených na osvietenských ideách, existoval inak motivovaný záujem o ľud, ktorý na dlhú dobu prevládol aj v našej disciplíne a dal jej iné zameranie a podobu.

Od osemdesiatych rokov 18. storočia narastá u nás vlna romantických obrodeneckých ideí, vychádzajúcich najmä z filozofie Herdera a Hegla. Predstaviteľmi tohoto prúdu bola slovenská inteligencia roľníckeho, meštianskeho, vzdelaneckého a čiastočne aj zemianskeho pôvodu, ktorá za vlády Jozeфа II., pod vplyvom jeho reforiem, sa rýchlo spoločensky emancipuje.¹⁷ Rast národného povedomia u nej sprevádzal nový vzťah k ľudu ako základu národa. Nešlo teda o ekonomické východiskové aspekty ako u osvietencov. V tomto období začína aj kvalitatívna zmena vo vnútornom obsahu pojmu národ. K tradičným reprezentatívnym vlastnostiam feudálnej národnosti — starobylosť, slávna minulosť, početnosť a sídelná rozsiahlosť, pribúdajú opisy vlastností slovenského ľudu a jeho charakteru. Národné povedomie sa v tomto období prejavovalo dvoma smermi: záujmom o minulosť ako o zdroj národnej hrdosti a láskou k jazyku — u bernolákovcov k slovenčine, u evanjelikov k bibličtine. Všetci rovnako intenzívne začínajú študovať slovenské nárečia a cez ne sa už v osemdesiatych rokoch 18. storočia dostávajú k ľudovej slovesnosti. Tak napr. Ribay žiada r. 1787 J. Bilského, aby sa okrem iného venoval aj zberu porekadiel a prísloví.¹⁸ No tak ako v Projekte Ribayovej *Slovenskej učenej spoločnosti*, aj v neskoršej *Tablicovej Učenej spoločnosti banského okolia* z r. 1809 nachádzame ešte vedľa záujmu o ľudovú slovesnosť zakomponovaný aj program zberu údajov o hmotnej a duchovnej kultúre. V rámci *Tablicovej spoločnosti* vznikla r. 1815 monografia O. Braxatorisa *Uherští Slováci v Hontském a Zvolenském kraji*.¹⁹ Jej cieľom bolo dokázať autochtónnosť Slovákov na našom území a poukázať na starobylosť ľudovej kultúry. Na tento cieľ mu však neslúži iba materiál z ľudovej slovesnosti, ale aj údaje o bývaní, strave, odevu a zvykoch pri práci,

o zvykoch rodinných, o spoločenskom živote a jeho normách a pod. Nedošlo uňho teda ešte k takému zúženiu záujmu o ľudovú kultúru, s akým sa stretávame bezmála vzápätí, a ktorý sa pod vplyvom názorov vedúcich osobností zafixoval na dlhú dobu.

Ideové základy romanticko-obrodeneckej etapy vývoja našej disciplíny položili v dvadsiatych rokoch 19. storočia predstavitelia „predromantickej“ generácie, J. Kollár a P. J. Šafárik. Roku 1822 J. Kollár v kázni *Dobré vlastnosti národu Slovenského* podáva nasledujúcu definíciu národa: „Slovo národ vyznamenáva spoločenstvo ľudí, ktorí sú spojení zväzkom jednej reči, rovnakých mravov a obyčajov.“²⁰ Už tu je zrejmé zúženie znakov v porovnaní s Čaplovičovou charakteristikou národa. Herderove názory na vzťah národa k národnému jazyku a na jazyk ako výraz národného ducha padli u nás pod vplyvom rodiacich sa maďarizačných plánov na úrodnú pôdu a mali trvalé následky aj pre našu etnografiu. Názor na jazyk ako na nevyhnutnú podmienku existencie národa sa upevňoval, medzi národ a jazyk sa kladie znamienko rovnosti (J. Palkovič). Tieto názory rozpracoval ďalej S. Hojč a v obrane *Sollen wir Magyaren werden* z r. 1833 zdôrazňuje, že podstatným znakom pojmu národ je nielen reč, ale aj mravy a zvyky, hry a piesne a „rovnaké predsudky, najmä povery robia z mnohých skupín národy.“²¹ Pre našu disciplínu je dôležité, že vyzdvihuje práve povery, čím definitívne odčlenil odsudzujúce názory osvietencov na tento materiál od názorov svojej i neskoršej generácie národných buditeľov a naznačil, ktorým smerom je potrebné zamerať pozornosť.

Sám J. Kollár v úvode k *Spievankám* žiada zbierať okrem piesní aj porekladlá, príslovia, povesti a „zastaralé slová“.²² Cieľom bolo na základe tohoto materiálu posúdiť zvláštnosti jazyka, prehĺbiť znalosti o slovenskom ľude, o ktorom sa

paušálne predpokladá, že sú drotári a „zachovať celý všennárodný poklad potomstvu“. K akému zúženiu toho „všennárodného pokladu“ došlo v porovnaní s tým, aké tematické oblasti považoval J. Čaplovič za potrebné sledovať v rámci etnografie ako národnej disciplíny, je zrejmé. A predsa J. Kollár, ktorého názory boli pre našich vzdelancov dlhú dobu nediskutabilné, a ktorých vydanie Spievaniek fascinovalo, predsa J. Kollár a jeho Spievanky sú pre poznanie kontinuity vývoja v slovenskom národopise nezastupiteľné. J. Kollár je totiž posledný z okruhu národných buditeľov, ktorý zakomponoval osvietenskú vlastivednú literatúru do štruktúry svojej práce, do vysvetliviek k Spievankám. Vybral z nich údaje, ktoré mohol použiť na podporu svojich názorov o starobylosti daného javu. V takejto súvislosti používa práce J. Čaploviča, posledný sa zmiňuje o jeho monografii o Slovákoch, ktorá vyšla v Hesperuse, pracuje s údajmi L. Bartholomeidesa, S. Krmana, A. Medňanského, atď. Aj spôsob jeho radenia piesní do jednotlivých kapitol — i keď je z odborného folkloristického hľadiska nelogický (napr. kap. VIII. Hospodárstvo a roľníctvo: stav sedliacky, pole, háje, orba, kosba, hrabanie atď.) — upozorňuje na konkrétne zázemie, v ktorom piesne vznikali a existovali. Včlenil ich do života ľudu ako jeho organickú súčasť, čím — okrem šírky tematického záberu — bol myslím tiež na dlhú dobu posledný.

Druhá osobnosť tohoto obdobia, ktorej názory nadhlo ovplyvnili zameranie záujmu o ľud u nás, bol P. J. Š a f á r i k. Jeho *Slovanské starožitnosti* a *Slovanský národopis* stali sa doslova bibliou štúrovskej generácie, podporou a zdôvodnením ich národného povedomia a národnobuditeľskej činnosti. V súvislosti s otázkami našich dejín je treba zdôrazniť, že P. J. Šafárik ani v jednej z týchto prác nepoužíval priamo etnografický materiál ani z oblasti hmotnej,

ani duchovnej kultúry. Tento mal byť zaradený do ďalšieho zväzku jeho diela, ktorý ale nevyšiel. Pod hmotnými pamiatkami, na ktoré sa odvolával, myslel archeologický materiál, ku ktorému mal, vzhľadom na jeho vtedy malý počet, dosť rezervovaný postoj. Za „tekutý a bohatý“ prameň starožitnosti považoval najstaršie zbytky domáceho básnictva (napr. Povest o pluku Igorovom), národné piesne, prislovia, porekadlá a jazyk, ktorý „aj tam, kde nás opustia všetky pramene, poskytuje mnoho svetla“. Keď už Slovania nemajú vlastné historické pramene o svojom pôvode a prvotných sídlach, potom aspoň „v národných zpeviach a podaniach nejakej povesti a památky své starožitnosti od potomních historiků starostlivě sebrané a v čelo jeho dějin postavené...“ budú môcť pomôcť pri riešení týchto otázok.²³ Je pochopiteľné, že z názorov osobností si generácie, ktoré ich obdivujú, vyberajú vždy to, čo im najlepšie vyhovuje a to z najrozličnejších dôvodov. P. J. Šafárik totiž v tom istom diele zdôrazňuje: „...pravá zaiste dokonalosť v histórii, jako v každej jiné nauce záleží v dokonalém poznání věci jednotlivých a podrobných, což vždy jest pracné a těžké, nikoli v oblíbeném teď rozumování a mudrování, kteréž bez onoho vždy jest jalové, ačkoli snadné“.²⁴

Postaviť do čela dejín piesne a povesti obdivovaného ľudu namiesto nepočetného a nezrozumiteľného archeologického materiálu, namiesto nedostatočne známych a nečitateľných písomných dokladov o našej minulosti, to bola pre najväčšiu časť našej obrodeneckej generácie aj fakticky (čo do odbornej prípravy), aj psychicky najschopnejšia cesta, ktorá v rôznych podobách z tých istých alebo z podobných príčin doznieva u nás do konca 19. storočia. Ešte v osemdesiatych rokoch tvrdí napr. Š. F a j n o r, že „Slovák dejiny svoje odel v rúcho bájky a povesti.“²⁵

Zásadný rozdiel, ku ktorému došlo už

v tomto „predromantickom“ období je, že ľud prestal byť objektom bádania, akým sa stal pre osvietencom, ale je v prvom rade nositeľom najcennejších dokladov o historickej existencii národa a zdôvodnením práv na jeho národnú svojbytnosť. Toto jeho postavenie výrazne modifikovalo celý ďalší vývoj našej disciplíny v nasledujúcom období.

3. Etnografia v štúrovskom období

Vplyvu filozofie Herdera a Hegla a ich modifikáciám v rámci našich pomerov, ako aj vývoju názorov jednotlivých predstaviteľov tohoto obdobia, najmä J. Kollára, L. Štúra, J. M. Hurbana, J. Kráľa a ďalších, bola venovaná pozornosť v početných filozofických i historických štúdiách a prácach. V novších z nich nachádzame široko koncipované hodnotenie ich vplyvu na formovanie sa slovenskej národnej vedy, na vývoj názorov na pozadí celého súvekeho európskeho myslenia v kontexte s konkrétnou sociálno-politickou situáciou na Slovensku.²⁶ V širokej palete týchto štúdií sa stretávame aj so snahami hodnotiť napr. význam L. Štúra a ostatných osobností tohoto obdobia na vtedajšie i neskoršie formovanie sa jednotlivých disciplín, názorov a zameraní v ich rámci.²⁷ V týchto prípadoch ide o hodnotenie určitého výseku ich činnosti a názorov, hodnotenie ich vplyvu z daného, špecifického aspektu. V takomto zmysle hodnotil význam L. Štúra pre slovenskú folkloristiku a pre rozvoj slovenskej národnej literatúry A. Melicherčík.²⁸

Slovenská etnografia pristúpila k hodnoteniu tohoto zložitého úseku našich dejín zo svojho hľadiska až v posledných rokoch. Z celého komplexu problémov, ktoré sa nás v tejto súvislosti dotýkajú, upozorníme iba na tie, ktoré najviac vplývali na ústup záujmu o tie oblasti ľudovej kultúry, ktoré tvorili

obsahovú náplň etnografie osvietenského obdobia a zároveň na tie momenty, ktoré nedovolili, aby tento široko koncipovaný záujem celkom vyhasol, a ktoré vytvorili podmienky pre jeho znovooživenie v nasledujúcom období.

Ako sme uviedli, pre obrodeneckú generáciu pri formovaní národnej ideológie bol ľud nositeľom dokladov o starobylosti národa, tvorcom vrcholných kultúrnych hodnôt a zárukou ďalšej národnej existencie. Tieto názory boli súčasťou idealistickej koncepcie slovenskej národnej vedy štúrovského obdobia. U časti obrodencov vyústili do intuitívnej metódy videnia (P. Z. Hostinský, J. M. Hurban, začas P. Dobšinský a. i.), ďalšia časť považovala za základ národnej vedy mytológiu (P. Hečko, L. Reuss) a všetci za základ poznania histórie národa povesti, rozprávky, poverové predstavy a zo zvykloslovia v prvom rade jeho obradové zložky. Z toho všetkého ako z rovnocenného historického prameňa sa rekonštruovali najstaršie obdobia dejín Slovákov ako autochtónneho etnika v podtatranskej oblasti. Tento materiál sa v tomto slova zmysle stavia do „čela dejín“. V súvislosti s formovaním národnej ideológie sa zároveň riešili otázky znakov národa, jeho hlavných nositeľov a otázka, čo zaručí pretrvanie týchto znakov v zmysle ďalšej existencie národa. Pre L. Štúra „najstarší znak ústrojnosti a osobitosti národa je reč“. J. M. Hurban k reči pričleňuje aj zvyky, obyčaje a povahové vlastnosti.²⁹ Slováci sa prezentovali ako národ spevavý, znášanlivý, tichý, pracovitý. Táto národná povaha sa najlepšie prejavovala v piesňach a povestiach, ktoré sú preplnené láskou, dobrotou, veselou, ale aj žiaľom a túžbou po lepšej budúcnosti.³⁰ Za hlavného nositeľa týchto znakov považoval J. M. Hurban síce „priemyselné, obchodnícke, remeselnícke a roľnícke triedy“, no zároveň vycítil, že prvé tri zložky — predstavitelia rodiacej sa buržoázie — prinášajú

so sebou zmeny do dovtedajšieho spôsobu života. Vyzdvihuje preto roľníkov ako triedu konzervatívnu, u ktorej prevláda „cit pre minulosť“ a vo vykonštruovanej statickosti a idylickosti patriarchálnej roľníckej kultúry vidí hrádzu proti zmenám, ktoré by mohli mať za následok zánik národa. Roľník nerád upúšťa od svojich zvykov, čo považuje za dobrú vlastnosť, lebo „ňou sa vystríha a varuje pred bláznivou módou odnárodňovania“. Je to nová funkcia, ktorú dostáva kultúra časti ľudu — roľnícka kultúra — ktorá okrem toho, že poskytovala doklady o starobylosti národa, mala ho svojou konzervatívnosťou zároveň chrániť pred asimilačnými snahami. Táto dvojnásobná hodnota ľudovej kultúry mala prirodzene za následok, že sa pozornosť zamerala na zhromažďovanie dokladov iba z uvedených tematických okruhov. Tieto národ primerane reprezentovali, dokladali jeho vysokú úroveň, zrovnoprávňovali ho s ostatnými národmi, i s národom vládnúcim. Nie je možné na tomto mieste rozoberať jednotlivé etapy vývoja takto zameraných záujmov a z nich vyplývajúcich názorov v tomto období. V základných črtách sme ich naznačili. Dôležité je, že takto zameraný záujem o ľud vyústil do gigantickej zberateľskej akcie, do známych rukopisných *Codexov* a štúrovských *Zábavníkov*, ktoré aj v európskych reláciách predstavujú výnimočné materiálové fondy. K ich konkrétnemu významu z hľadiska dejín etnografie sa vrátíme.

Rovnako dôležité v tomto období je, že slovenská inteligencia sa obracala na ľud zároveň ako na faktor politický. Uvedomila si, že jej politické ciele môžu uspieť iba vtedy, keď budú mať zázemie v širokých vrstvách ľudu, keď budú z neho vychádzať a v ňom rezonovať. K tomu bolo treba, aby mladá inteligencia dôverne poznala život ľudu po všetkých stránkach a aby zároveň čo najširšie vrsty ľudu vedeli o cieľoch,

ktoré sledujú. Tieto požiadavky mal pomôcť spĺňať aj *Cestovateľský spolok*, ktorého členovia sa už v druhej polovici tridsiatych rokov vydávajú na cesty po Slovensku, a ktorý vznikol pri Slovanskom ústave v Bratislave. Tradícia týchto ciest pokračuje potom aj v štyridsiatych rokoch 19. storočia.³¹

V súvislosti s týmito snahami sa dostávame k zaujímavému momentu tohto obdobia, k dileme, do ktorej sa predstavitelia nášho národného obrodenia dostávali pri konfrontovaní svojich predstáv o vysnívanom ľude so skutočnosťou. Tak napr. J. M. H u r b a n v citovanej *Ceste Slováka k slovanským bratom na Morave a v Čechách* vidí význam cestovania v tom, že cestovateľ pozoruje ľud na vlastné oči, zblízka, že sa „zastaví pri oráčovi, žencovi, nazrie do chalupy, zmieša sa s ľuďom a porozumie mu“. Z týchto jeho zastavení ale nevyplývala snaha zaznamenať v cestopise spôsob bývania, práce a pod. Nahliadnutie do chalupy poddaného roľníka, do jeho každodenného života a správania sa bolo zaiste často v príliš veľkom rozpore s ideálnou predstavou mladých Slovákov o ľude, a to najmä v súvislosti s funkciou, ktorú mu ako reprezentantovi národa pripisovali. Že nešlo o jednoduchý problém je zrejmé z neskoršieho Hurbanovho cestopisu po Považí v roku 1843.³² Keď sa tento úprimný zástanca patriarchálnej idylickosti roľníckeho života a statickosti jeho vysokej kultúry dostal do styku s konkrétnym nositeľom svojich predstáv, nevie sa so skutočnosťou vyrovnáť. V Uhrovci si síce všima veľkú biedu, ale uniká od nej do pohľadu „na čarokrásnu prírodu, kde sa náš Ľudovít svetú zjavil“; prírodu obdivuje aj v Kšínnej na Vtáčniku, ale nechápe, prečo na tunajších neprístupných roľiach ľudia orú a nežijú z výnosov okolitých lesov, ktoré boli panské. Z krčmy vo Fačkove, kde vidí s dospelými piť aj deti, doslova uteká a uspokojuje sa až v Zliechove,

kde počuje spievať dievča: „... boli to tóny, boli to zvuky večné, z hrdla jednej Slovenky tečúce“.

Tieto rozpory, alebo snaha ich preklenúť sa odrazili aj v súdobom výtvarnom umení. Typickým príkladom sú akvarely P. B o h ú ň a, ktoré vznikali v rokoch 1846—1855. Na Orave, kde pred revolúciou Bohúň maľoval, vládol hlad, na ktorý neustále upozorňovali dopisovatelia Štúrových Národných novín a Orla tatranského. V súvislosti s nepokojmi v Haliči bolo tu vyhlásené štatárium. Bohúň toto všetko vedel a videl. A predsa sa nám zachovala séria obrazov s postavami na pozadí čistých, výstavných dedín, s postavami, ktoré akoby nepoznali biedu, hlad a dokonca azda ani prácu. Bohúň vychádzal z romanticko-obrodeneckých snáh zobrazíť človeka aký má a môže byť za optimálnych podmienok a prirodzene aj z predstavy, ako má vyzeráť nositeľ pokladov národa. Výnimku tohoto dobového prúdu v umení tvorí F. M. B e l o p o t o c k ý svojím obrazom *Prepadnutie zbojníkov* z r. 1846, na ktorom pandúri vífazia nad zbojníkmi. Práve preto tento obraz prijímajú odborníci z dejín umenia s určitými rozpakmi a napriek tomu sa dáva do kontinuity s básnickou tvorbou Janka K r á ľ a a do kontextu literárnych snáh štúrovskej skupiny.³³ Keď venujeme podrobnejšiu pozornosť súdobým novinám a časopisom, kde bežne nachádzame zprávy od dedinských dopisovateľov o krutých výčinoch zbojníkov v jednotlivých obciach, kde vraždili a lúpili, zdá sa pravdepodobnejšie, že Belopotockého obraz je priamou reakciou na skutočnú situáciu a ojedinelým prípadom snahy neidealizovať ju. Toto všetko uvádzame podrobnejšie preto, lebo v našej odbornej spisbe, ktorá sa zaoberá týmto obdobím, je tendencia vidieť len romantickú nadstavbu vo vede, v literatúre, umení a názoroch bez konfliktov, s ktorými sa predstavitelia tohoto obdobia museli vyrovnávať pri stretávaní sa s realitou

každodenného života. A práve, keď si uvedomíme túto nevyhnutnosť každodennej konfrontácie ideálu so skutočnosťou, pochopíme ako napr. vedľa romantického záujmu o úzky výsek ľudovej kultúry prežil aj záujem širší, ktorý už v nasledujúcom matičnom období nadobudol reálnejšiu podobu.

Doklady záujmu o širšie tematické oblasti ľudovej kultúry nachádzame neraz na neočakávaných miestach. Takými sú napr. prvé ročníky *Prostonárodných zábavníkov*, kde popri prevažujúcich zápisoch rozprávok, povestí, porekadiel a pod. nachádzame opisy zamestnania ľudu, jeho rodinného života, organizácie obce a obecnej správy, opisy rodinných zvykov, ale nie z hľadiska obradového, ale z aspektu jeho organizácie ako spoločenskej udalosti v rodine a v obci. V dvoch prípadoch je opis doplnený kolorovanou kresbou.³⁴ Takéto údaje sa v *Zábavníkoch* objavujú až do výjdenia J. R i m a v s k é h o *Slovenských povestí* roku 1845; potom bol zberateľský záujem mladej generácie zameraný úplne na ľudovú slovesnosť. Aj záujem samotného Samuela R e u s s a, pod ktorého priamym vplyvom organizoval J. Rimavský prvú zberateľskú akciu mládeže, ktorá vyústila do *Zábavníkov*, bol zameraný širšie. V jeho rukopisnej pozostalosti nachádzame zaujímavé údaje o zamestnaní ľudu, formách osídlenia, o odeve, výbave nevesty a pod. ako charakteristiku pozadia, v rámci ktorého rozprávky existovali a ako vysvetlivky k ich jednotlivým častiam.³⁵

Uvedené doklady o širšie koncipovanom záujme o ľudovú kultúru sú „vedľajším produktom“ hlavného zamerania. Ani v tomto období ale nezanikol úplne cieľavedomý bádateľský záujem o hmotnú kultúru a širšie oblasti duchovnej kultúry. Reprezentujú ho príslušníci tých istých generácií a toho istého okruhu vzdelancov, ktorí sú predstaviteľmi hlavného, romantického zamerania záujmu. Tak sa nám napr. zachoval ruko-

pis Janka Kráľa *Slováci v Rakúsku*, pokús o všeobecnú charakteristiku zamestnania, bývania, odevu, zvykov, charakteru, pričom vychádza z údajov zo Zábavníkov a porovnáva ich s ruským materiálom.³⁶ V rukopisoch sa nám zachovali doklady o snahách organizovať opis jednotlivých krajov Slovenska podľa jednotného systému a v Hurbanovej Nitre nachádzame akoby odpoveď na tieto snahy — opis Liptova od M. Lehotskej³⁷ — s údajmi o rôznych spôsoboch zamestnania, o zvykoch pri práci a pod. S. Tomášik sa obracia na verejnosť s výzvou zbierať aj etnografický materiál a v zápätí, znovu akoby priamou odpoveď na výzvu vychádza pozoruhodný príspevok C. Zochy o nemociach a liekoch slovenského ľudu.³⁸ Z tohoto širšie koncipovaného záujmu, ktorý nám dokladá početný rukopisný materiál a príspevky v súdobých časopisoch sa v päťdesiatych rokoch ako výrazná osobnosť vyčlenil G. Reuss so svojimi monografiami Muránskej Zdychavy, V. Revúcej, s Letopisom Gemerskej stolice a ďalšími prácami, v ktorých venuje zvláštnu pozornosť opisu najrozličnejších foriem zamestnania, bývaniu, liečeniu a zvykom tamojšieho ľudu.³⁹ V tom istom období sa na verejnosť obracia D. Lichard so žiadosťou pomôcť vypracovať slovník odbornej terminológie „stálych určitých názvov“, ktoré by pre každého znamenali to isté.⁴⁰ Ako svedčia rukopisné materiály a mnohé ohlasy v rôznych časopisoch, táto výzva vzbudila tiež záujem o opis doteraz nepovšimnutých a zanedbávaných oblastí života a práce. Na príkladoch, ktoré sa v tejto súvislosti zhromaždili, si uvedomujeme, o akú zložitú a potrebnú akciu šlo. Tak napr. jeden opis pluhu znie nasledovne: „... lemeš — hrubé, ostré, v predu pluhu kolmo stojace železo; radlica (radlo) — železá k pluhu za lemešom pripevnené, ktoré pôdu na bok odrážajú...“. V tejto súvislosti sa dá pochopiť prečo,

okrem už uvedených okolností, máme z tohto obdobia tak málo materiálov z oblasti zamestnania ľudu a hmotnej kultúry vôbec. Bolo relatívne ľahšie zapísať hotový útvar, akým bola napr. rozprávka, ako opísať náradie a pracovný postup tak, aby jeho opis bol všeobecne platný a zrozumiteľný. K tomu bolo treba, aby zapisovateľ daný jav detailne poznal a dokázal myslieť už aj v určitých zovšeobecňujúcich rovinách, čo pri zápisoch ľudovej slovesnosti nebolo natoľko potrebné. To je prirodzene len jeden dôvod, o tých hlavných, súvisiacich s celkovým ideovým zameraním obdobia už bola zmienka.

4. *Etnografia v období činnosti prvej Matice slovenskej a v osemdesiatych rokoch*

Ako sme videli, záujem o širšie oblasti života a kultúry ľudu, i keď v úzadí prevládajúceho záujmu o ľudovú slovesnosť, predsa jestvoval. Len tak si možno vysvetliť, že hneď pri prvej príležitosti, v zápätí po založení Matice slovenskej, sa prejavil v metodických požiadavkách na zber materiálu.

V rušnom období pred založením Matice, koncom päťdesiatych a na počiatku šesťdesiatych rokov, v období aktivizácie národnopolitického hnutia na Slovensku, prichádza k oživeniu záujmu o ďalšie oblasti života ľudu. Národné zhromaždenie v Martine, boj o politické a kultúrne práva Slovákov, to všetko posúva do popredia konkrétnu politickú funkciu ľudu a v tejto súvislosti naša inteligencia vo vzťahu k nemu pociťuje okrem iného aj to, že „... veru čas je zvrchovaný, aby sme sa raz už i vo vonkajších formách priblížili ľudu nášmu a zvlášte pri besedách, zábavách a slávnostiach kroj ľudu nášho nosiac i týmto dokazovali, že sme verní synovia, verné dcéry jeho“.⁴¹ Je to obdobie, kedy sa na zábavách miestnosti ozdobovali „látkami kraju vlastným“ a kedy spolu s ľudovým textilom sa ako slávnostný

odev uplatňuje najmä ženský kroj a ako ozdoba ľudový šperk. Na prvé valné zhromaždenie Matice slovenskej sa zase pre mužov šilo „slovenské nosivo“, ktoré pozostávalo zo „slovenskej haleny, driečnika a nohavíc“, k čomu sa na zimu odporúčala nosiť čierna alebo biela súkenná širica.⁴² Ľudový odev, textil, šperky dostávajú takto politickú funkciu, funkciu znaku príslušnosti k národu. Aj keď trvalo dlho, kým sa takto motivovaný záujem pretvoril na záujem bádateľský, predsa len sa od tohoto obdobia stáva odev a textil vo vedomí našich vzdelancov znovu súčasťou ľudovej kultúry, ktorá ho môže reprezentovať rovnako dobre ako iné, tradične preferované zložky, o ktorých bola zmienka.

Hneď po založení Matice sa formuje koncepcia zberu údajov o ľude v jej rámci. Vypracoval ju P. Dobšinský v návode na zber prstonárodných pokladov, ktorý vyšiel už roku 1863 v Pešťbudínskych vedomostiach.⁴³ P. Dobšinský tu rozširuje problematiku zberu o hry a tance, o zvyky pri práci a kladie dôraz na zvyky rodinné. Podáva tiež metodický návod na zber materiálu — od pokynov, ako sa priblížiť k informátorovi až po spôsob zapisovania údajov. V tomto návode rozširuje problematiku o najrozličnejšie remeslá, o spôsoby obrábania pôdy, chov hospodárskych zvierat a pod. Toto všetko ale nemalo tvoriť náplň bádania samostatnej disciplíny — národopisu — ale východisko pre slovník slovenského jazyka, pomoc pre históriu, jazykovedu, mytológiu a pre poznanie národného hospodárstva a živnostníctva. Toto nevyhranené chápanie národopisu sa odrazilo aj v koncepcii odborov, ktoré sa v rámci Matice zakladali. Pôvodne plánovaný národopisný odbor bol nakoniec (r. 1868) pričlenený k odboru historickému ako „pododbor národopisno-zemepisný (etnograficko-geografický)“.

Dobšinského výzva mala pomerne kladný ohlas a odrazila sa v zberateľskej

a edičnej činnosti Matice slovenskej, ale aj mimo nej. Ako ukazujú publikované i rukopisné materiály z týchto rokov, hlavný prúd záujmu ostal aj naďalej zameraný tradičným smerom. Duch národa sa stále odzrkadľuje v piesňach, v porekadlách, ku ktorým práve pod vplyvom Dobšinského výzvy pristupujú hry mládeže. Ľudová kultúra sa aj naďalej považuje za statickú, hlavným znakom národa sú obyčaje, mravy, zvyky a ich predpokladaná starobylosť ostáva aj v tomto období hrádzou proti civilizácii, ktorá prináša so sebou nivelizáciu kultúry a tým zánik národa. Výzva P. Dobšinského vzbudila však záujem aj o iné oblasti ľudovej kultúry a o nový spôsob ich interpretácie. Taký je už príspevok samotného P. Dobšinského *Obyčaje, povery a čary určitých dôb*, ktorý vyšiel v prvom zväzku matičného Sborníka.⁴⁴ Je to prvý pokus o ucelený obraz výročného zvykoslovía, o radenie zvykov do menších časových celkov v rámci hlavných cyklov a čo je dôležité, Dobšinský včleňuje zvyky do kontextu ich konkrétnej existencie ako súčasť celého pracovného a spoločenského života na dedine. S podobným prístupom sme sa naposledy stretli u J. Kollára v jeho Spievankách.

V tomto období sa k menám starších známych zberateľov pridružujú nové. V Letopise Matice slovenskej uverejnil príspevok o liečení J. E. Holuby,⁴⁵ ktorý do popisu ľudového liečenia prináša precíznosť, ktorá bola nevyhnutná v jeho botanických prácach. Podobný je aj príspevok E. Riznera *Povery a čary z Bošáckej doliny*, ktorý vyšiel v časopise Orol r. 1874.⁴⁶ V pomerne početných článkoch v súdobých časopisoch zameraných najmä na rodinné a výročné zvykoslovie, liečenie a hry mládeže nachádzame z hľadiska vývoja myslenia v rámci našej disciplíny nový prvok. Okrem článkov, ktoré podávajú len materiál, bez akéhokoľvek komentára (Holuby, Rizner), nachádzame prí-

spevky, ktorých autori sa pokúšajú hodnotiť doterajšie úsilie v zbere a v spôsobe interpretácie údajov u nás. Zaujímajú stanovisko ku genéze javov, k ich rozšíreniu a porovnávajú svoje názory s názormi starších autorov. Aj keď sa tieto úvahy pohybujú stále na úrovni romantických názorov na ľudovú kultúru, sú to prvé pokusy v tomto období o analýzu materiálu, o odborný prístup k nemu; v tomto zmysle autori úvah (napr. A. Trúchly, P. Hečko, G. Lojko-Tisovský a i.) si v rámci dejín našej etnografie zaslužia osobitnú pozornosť.

V intenciách výzvy P. Dobšinského oboznámil sa so situáciou v národnom hospodárstve a živnostníctve, narastá vlna záujmu o najrozmanitejšie druhy zamestnania. K *Lichardovým Novinám pre hospodárstvo, remeslo a domáci život*,⁴⁷ ktoré vychádzali r. 1849 a k jeho ďalším prácam pribúdajú príspevky v rôznych časopisoch venované tejto problematike. Aj samotná Matica slovenská vydáva publikácie zamerané na racionálne formy poľnohospodárstva, ovocinárstva, včelárstva a pod. Aj keď nejde o etnografické práce, nachádzame v nich početné zaujímavé údaje pre dejiny rôznych foriem zamestnania a tieto práce prispeli zároveň k rozšíreniu záujmu o nové témy, ktoré si postupne, i keď veľmi zdĺhavo razia cestu do úzkeho kontextu vtedajšieho záujmu o vybrané javy ľudovej kultúry. Z takto zameraných početných prác spomenieme iba *Hospodára na Slovensku* od A. Kmeťa, ktorého prvý zväzok vyšiel v rámci edičnej činnosti Matice roku 1875, a druhý zväzok pre jej zrušenie ostal v rukopise. A. Kmeť sa od tohoto obdobia čím ďalej tým sústavnejšie venoval otázkam ľudovej kultúry a onedlho potom sa stal hybnou silou národopisného diania a vedeckého života na Slovensku.

Ďalšia okolnosť, ktorá v tomto období vyvolala potrebu venovať pozornosť no-

vým oblastiam ľudovej kultúry, boli priemyselné výstavy, kde okrem výrobkov mladého priemyslu bolo treba prezentovať ľud ako potencionálnu pracovnú silu a konzumenta. Na tieto účely nebolo možné použiť preferované rozprávky, povesti, piesne a pod., ale bolo treba nájsť nové artefakty, ktoré rovnako dobre reprezentujú ľud a národ. V matičnom období sám A. Kmeť pomáhal zbierať materiál na výstavu vo Viedni roku 1873, navštívil ju a na ceste späť sa zastavil v Pešti v Národopisnom oddelení Národného múzea, kde mal možnosť vidieť už vtedy široko koncipované výsledky zberateľskej práce tamojších etnografov. To všetko neostalo prirodzene bez vplyvu na jeho činnosť v ďalších rokoch.

Možno teda konštatovať, že činnosť Matice slovenskej, jej snahy organizovať zber „prostonárodných pokladov“ i ďalšie impulzy z tohto obdobia mali významný vplyv na rozšírenie záujmu o ľudovú kultúru. Akcie, ktoré za krátke obdobie činnosti Matice nestačili dozrieť a realizovať sa, prejavili sa v zúčnenej podobe hneď v zápätí a najmä neskôr, už v rámci činnosti Muzeálnej slovenskej spoločnosti.

Roky od zrušenia Matice až po založenie Muzeálnej slovenskej spoločnosti r. 1893 sú pre dejiny našej etnografie veľmi zaujímavým obdobím. Zo staršej generácie, ktorá zväčša zotrvala pri tradičnom zameraní a interpretácii funkcie ľudovej kultúry, sa výrazne vyčlenil P. Dobšinský. Roku 1880 vyšla jeho práca *Prostonárodné obyčaje, povery a hry slovenské*, v ktorej svoj prístup k zhromaždenému materiálu charakterizuje nasledovne: „Nie z poviestok vyčítavať chcem, aké si tam fantastické i nefantastické predstavy a bytosti utvorila obrazotvornosť ľudu a národa, ale ostane len pri skutočnom živote...“⁴⁸ P. Dobšinský v tejto práci zaznamenáva život ľudu v celej šírke a bohatosti — od najrozličnejších spôsobov zamestnania

až po život v obci a jeho organizáciu a realizuje v maximálnej miere svoje zámery z roku 1863. Je to práca nabitá presne podanými a triedenými faktami, ktorá upozorňuje na úplne nové okruhy problémov a je závažným medzníkom v koncepcii záujmov o ľudovú kultúru v tomto období.

Od počiatku osemdesiatych rokov sa stále výraznejšie hlásia k slovu nové názory na náplň bádania, na metódy práce a na hodnotenie údajov o ľudovej kultúre. Intuitívna metóda prestáva dávať odpoveď na konkrétne otázky a do popredia sa dostáva snaha po objektívnom vysvetľovaní javov a úcta k faktu. Postupné narastanie záujmu o hmotnú kultúru a o nové oblasti duchovnej kultúry spolu s nazhromaždeným materiálom vyúsťuje do snahy vyčleniť etnografiu ako samostatnú disciplínu. Po viac ako päťdesiatich rokoch sa znovu pociťuje potreba definovať ju a spresniť metódy jej práce. Už roku 1880 vychádza S. H. Vajanský s požiadavkou rozšíriť doterajšie poznanie „pokladov ducha slovenského“ na všetky odvetvia života.⁴⁹ Úlohou etnografie podľa neho je obrana „kultúrneho bytu“ pred pomaďarčením. Táto politická funkcia etnografie ako národnej disciplíny vystupuje výrazne do popredia v súvislosti s narastajúcou maďarizáciou v tomto období a obranný charakter, ktorý sa jej pripisoval, mohla stratiť prirodzene až vtedy, keď zanikli príčiny, ktoré ho vyvolávali. Vajanský zároveň žiada uprednostniť štúdium nedávnej minulosti pred „fantastickým hľbaním v časoch pokrytých hmlou.“⁵⁰ Na tento posun záujmu smerom do súčasnosti nepriamo reaguje F. V. Sasinek a definuje aj disciplínu: „Etnografia, čili národopis (ba lepšie opis národa) hľadá na jednotlivé národy ako na zvláštne spoločnosti ľudského pokolenia, ktoré spoločnými mravmi, obyčajmi, krojmi, jazykom atď. pútané sú k sebe ako k jednej rodine.“⁵¹ Etnografiu delí na geografickú, ktorá sa zaoberá

prítomnosťou, a na historickú. Prvá síce „podáva doklady o žijúcom národe, ale sama o sebe nie je oprávnená robiť uzávery o tom, čo je národu vlastné v zmysle pôvodnosti a čo prevzal od iných národov“.

K tejto otázke sa znovu vracia S. H. Vajanský v článku *Živá starina*, v ktorom preberá návrh na zber etnografického materiálu uverejnený V. I. Lamanským v rovnomennom časopise Etnografického oddelenia Imperátorskej ruskej geografickej spoločnosti. V úvode k tomuto návrhu charakterizuje Vajanský požiadavku historického prístupu ako zbytočné a nepotrebné bádanie v „mŕtvej starine“. V rozpore s predchádzajúcimi generáciami odmieta akýkoľvek „kontext medzi dnešným národom a národom Svätoplukovým... dnešný stav nás neopravňuje robiť uzávery zo starých dôb na nové“.⁵² Je to nepochopenie Sasinkovej požiadavky historického prístupu, živelná reakcia na „staromilstvo“ predchádzajúcich generácií. Sú to ale prvé teoretické spory, ku ktorým v súvislosti s etnografiou u nás dochádza, a v súvislosti s ktorými sa táto znovu postupne formovala ako disciplína.

Programy, ktoré na výskum ľudu uverejnil S. H. Vajanský a za ním P. Socháň⁵³ sú z hľadiska tematickej náplne bádania úplným zvratom v porovnaní s úzko zameraným predchádzajúcim obdobím. Požadujú venovať sa problematike ľudovej kultúry bezmála v takej šírke, v akej ju chápeme dnes. Nie je možné na tomto mieste hodnotiť úroveň spomenutých návrhov a programov, sledovať rozdiely v systéme radenia javov, v hodnotení ich významu a pod. V súvislostiach, ktoré sledujeme, je treba ale aspoň stručne upozorniť na to, nakoľko sa tieto ideálne predstavy o tematickej komplexnosti prejavili aj v konkrétnej zberateľskej praxi.

Pokiaľ sú nám známe rukopisné ma-

teriály z tohto obdobia a ako svedčia príspevky uverejnené v rôznych časopisoch, sústredenejšia pozornosť sa venovala pod ich vplyvom kroju, teda tomu znaku, ktorý najdlhšie pretrval ako pozostatok osvietenského záujmu o ľud a ktorý sa potom zase prvý vklínil medzi romantické názory na znaky reprezentujúce národ. Ešte väčší záujem sa však začal venovať výšivke a čipke. Toto veľmi jednoznačné zameranie záujmu má v tomto období dve príčiny. Jedna spočíva v určitej kontinuite názorov, v tradícii zamerania záujmu: umelecky dokonalý útvar, akými boli piesne, rozprávky, povesti a pod., bol doplnený o rovnako dokonalé umelecké výtvary, ktoré mohli tak isto dobre reprezentovať nielen vysokú úroveň, ale aj starobylosť národa. V ovzduší narastajúceho národnostného útlaku sa tieto artefakty stávajú argumentom, že „my Slováci sme tu a trváme na tejto našej starootcovskej pôde“. ⁵⁴ Takto bol chápaný ich význam na výstave roku 1887 v Martine. Okrem takto motivovaných výstav boli to už spomenuté početné priemyselné výstavy, na ktorých sa prezentoval nielen odev a výšivky, ale aj ľudová architektúra a interiér, remeselné výrobky a pod., čo všetko rozširovalo aspoň v nárazových akciách záujem o nové oblasti ľudovej kultúry u nás.

Samotná výstava v Martine zdôraznila nielen potrebu založiť múzeum na uschovanie zozbieraných predmetov, ale vyvolala záujem o hlbšie štúdium odevu a výšivky. Tak napr. F. V. Sasinek sa zaoberá otázkami genézy slovenského ľudového odevu, A. Kmeť a P. Sochán pristupujú k triedeniu materiálu podľa ornamentálnych prvkov, k porovnávaniu výšiviek z rôznych oblastí a pod. Prichádza k prvým pokusom o odborný prístup k zozbieranému materiálu.

Nové témy, na ktoré upozorňujú návody a programy, ostávajú teda v tomto období stále zriedkavosťou. Častejšie sa ale stretávame s precízne spracovaným

materiálom zo známych tém. V tejto súvislosti treba spomenúť aspoň J. L. Holubyho, ktorý v týchto rokoch uverejnil do dvadsať štúdií zo zvykoslovia a liečenia. ⁵⁵ Novej problematike sa venoval P. Sochán, ktorý pod vplyvom záujmu o architektúru na Morave (S. Pinkas, J. Koula a i.) upozorňuje na „slovenský architektonický štýl“ — na ľudovú architektúru, ktorú považuje za imúnnu pred vplyvmi dobových slohov, a ktorú triedi podľa druhu použitého stavebného materiálu. ⁵⁶

V prúde záujmu zameraného na výšivky, odev, zvykoslovie a prirodzene na ľudovú prózu a pieseň ide stále iba o náznaky nového zamerania. Jeden z mála, ktorý tento fakt považuje za nedostatok, je v tomto období P. Križko. Vyčíta, že sa pozornosť venuje iba „duševnej stránke ľudu“ a príčinu toho vidí v tom, že našu inteligenciu tvoria zväčša odchovanci humanitných škôl oddaní prevažne „ideám“. Zároveň upozorňuje: „Ale ľud náš slovenský nežije iba v samotných ideáloch, povestiach a piesňach, lež život jeho má aj druhú, hmotnému svetu patriacu stránku a i tejto venoval a venuje nielen svoje telesné sily, ale i svoj um“. ⁵⁷

Toto výstižné a veľmi potrebné upozornenie na úlohu intelektu pri rozvoji hmotnej kultúry spolu so zdôraznením, že mnohé predmety súvisiace so zamestnaním ľudu môžu byť staršie ako nejedna povesť, nenašlo v týchto rokoch primeranú odozvu ani vo výskume, ani v publikačnej činnosti. Keď sa pozrieme späť na celý vývoj názorov na reprezentatívne znaky ľudu a jeho kultúry v predchádzajúcich desaťročiach, je pochopiteľné, že nové myšlienky a potreby, formulované v návodoch a vyslovené P. Križkom, potrebovali čas, aby dozreli do konkrétnej zberateľskej práce a jej publikovaných výsledkov. A v tomto pochopení situácie a poznání príčin spočíva jeden z významov štúdia dejín vlastnej disciplíny.

- 1 LENIN, V. I.: O štáte. Spisy, zv. 29. Bratislava 1954, s. 418.
- 2 Bližšie o tom URBANCOVÁ, V.: K zameraniu slovenskej etnografie v rokoch 1946—1977. Slov. Národop., 27, 1979, s. 114n.
- 3 MELICHERČÍK, A.: Slovenský folklór. Slovenská vlastiveda II. Bratislava 1943.
- 4 Tak napr. M. Dzubáková, V. Gašparíková, J. Michálek, M. Leščák a i. Pozri k tomu KUBOVÁ, M.: Bibliografia slovenskej etnografie a folkloristiky. Bratislava 1971 a 1975, staf: Všeobecné a Dejiny etnografie a folkloristiky.
- 5 PODOLÁK, J.: Národopisná činnosť Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Slov. Národop., 1, 1953, s. 23—51. Jeho ďalšie práce z problematiky novších dejín národopisu, ako aj štúdie ďalších bádateľov, napr. O. Polonca, I. Pišútovej, J. Markova a i. pozri cit. Bibliografiu M. Kubovej.
- 6 URBANCOVÁ, V.: Počiatky slovenskej etnografie. Bratislava, 1970.
- 7 PODOLÁK, J.: Desiat rokov slovenského národopisu. Slov. Národop., 3, 1955, s. 421—450; LEŠČÁK, M.: Slovenská folkloristika v rokoch 1945—1977. Slov. Národop., 23, 1975, s. 515—545; FROLEC, V.: Čtvrtstoletí časopisu Slovenský Národopis. Slov. Národop., 26, 1978, s. 3—38; URBANCOVÁ, V.: c. d. v pozn. 2, s. 103—125.
- 8 Cit. údaj v latinčine uverejnil TIBENSKÝ, J.: „Barokový slavizmus“ a začiatky slovenskej slavistiky. Štúdie z dejín svetovej slavistiky do polovice 19. storočia. Bratislava 1978, s. 121.
- 9 ROHAN-CSERMAK, G.: La premièr apparition du therme „ethnologie“. Ethnol. europ., I, Paris 1967, s. 171; LEVI-STRAUSS, C.: Antropologia strukturalna. Warszawa 1970, s. 50; BEDNARSKI, J.: Etnologia francuzska. Lud LXV, 1977, s. 47; BROMLEJ, Ju. V.: Etnos a etnografia. Bratislava 1980, s. 204.
- 10 Základy marxistickej filozofie. Bratislava 1960, s. 380n.
- 11 Týždenník 1816, s. 530.
- 12 Pranostyka aneb sedlská knížka o povětrí... Trnava, 1790, 1793, 1798, 1805, s dodatkom: Obecne peknné správy sedlské r. 1853, 1877.
- 13 RIBAY, J.: Pravidlá moresnosti aneb zdvořilosti jako i opatrnosti a zachování zdraví. Pest 1795. O rozšíření tejto literatury svedčia aj údaje zo štúdie HORVÁTH, P. — SEDLÁK, F.: Zemepanské mestá a mestečká a ich prínos pre rozvoj národnosti v období neskorého feudalizmu. Hist. Čas., 29, 1981, s. 885. Ako vlastníctvo remeselníkov v Uhrovci sa tu o. i. knížiek uvádza Tonsoriso Sana consilia medica, vyšla v r. 1771, 1806, 1857, 1866.
- 14 Tak napr. J. CHERNEY, autor prác Poučení, jak se poznati může, když se pes zbesniti má (1773, 1813) a vynaučení o důle neb pádu rožního statku (1811) navrhuje liečiť dúl o. i. prevliekaním šnúry z konských vlasov, alebo z koreňa černice cez lalok chorého zvierafa. Podobne J. Fándly v práci O nemocech... (1829), B. Tablic v Kratičkej dietetice... (1819) a i.
- 15 Podrobne o tom URBANCOVÁ, V.: c. d. v pozn. 6, s. 120n.
- 16 CSAPLOVICS, J.: Slowaken in Ungarn. Hesperus 1818, č. 49.
- 17 O zložení slovenskej inteligencie pozri HUČKO, J.: Sociálne zloženie a pôvod slovenskej obrodeneckej inteligencie. Bratislava 1971.
- 18 Archív mesta Bratislavy. Pozostalost J. Bilského. Fond bez sign.
- 19 Monografia bola v plnom znení uverejnená v štúdiu URBANCOVÁ, V.: O Braxatoris a jeho význam pre počiatky slovenského národopisu. Slov. Národop., 19, 1971, s. 353—376.
- 20 TIBENSKÝ, J.: Chvály a obrany slovenského národa. Bratislava 1965, s. 186.
- 21 Tamtiež, s. 214.
- 22 Písne světské lidu slovenského v Uhřích I. Pešt 1823. Předmluva, s. XIX.
- 23 ŠAFÁRIK, P. J.: Slovanské starožitnosti. Praha 1835, s. 118.
- 24 Tamtiež. Předmluva, s. V.
- 25 FAJNOR, Š.: Naše národní spevy. Slov. Pohľ., 1, 1881, s. 223.
- 26 VÁROSSOVÁ, E.: Slovenské obrodenecké myslenie. Jeho zdroje a idey. Tiež ďalšie štúdie E. Városovej, K. Rošku a i. v zborníku Prehľad dejín slovenskej filozofie. Bratislava 1965.
- 27 Týmto otázkam sú venované štúdie v zborníku Ludovít Štúr. Život a dielo. Bratislava 1956.
- 28 MELICHERČÍK, A.: Ludovít Štúr a ústna ľudová slovesnosť. Tamtiež, s. 283 n.
- 29 HURBAN, J. M.: Cesta Slováků k slovenským bratom na Morave a v Čechách r. 1839. Bratislava 1960, s. 21, 24n.
- 30 Pametník Společnosti slovenské v Prešove 1834. Rkp., LAMS Martin, sign. C 1446; DOHNÁNI, M.: Národní povaha Slováků. Rkp., LAMS Martin, sign. C 860.
- 31 Už r. 1836 cestoval C. Zoch po Orave, J. Bysterský po Dolnej zemi, L. Štúr, P. Cenderovič, S. Hojč po západnom Sloven-

- sku, r. 1837 B. P. Červenák po Trenčíne a Honte a pod. Podrobne o tom BÉDER, J.: Posolstvo „Mladého Slovenska“ na Moravu a do Čiech r. 1839. Doslov k Hurbanovej Ceste Slováka, c. d. v pozn. 29.
- 32 HURBAN, J. M.: Prechádzka po Povaskom svete. Z cestovného denníka. Nitra II, 1844, s. 177—243.
- 33 Podrobnejšie o tom URBANCOVÁ, V.: Ikonografický materiál 19. storočia ako etnografický prameň. Vlastiv. Čas., 30, 1981, č. 4, s. 147—153.
- 34 Obe kresby boli publikované v štúdií cit. v pozn. 33.
- 35 Rukopisná pozostalosť S. Reussa. LAMS Martin, sign. B 465.
- 36 KRÁL, J.: Po stole Korovaj hraje. Súbor rôznych materiálov. Rkp., LAMS Martin, sign. 9 B 28.
- 37 MILOSLAVA (Lehotská, M.): Popis Liptova. Nitra IV, 1847, s. 25n.
- 38 TOMÁŠIK, S.: Slovo k národu strany starožitnosti slovenských. Slov. Nov., 1851, č. 2 (Světozor); h.-ch. (Ctiboh Zoch); Némoci a léky lidu na Slovensku. Slov. Nov., 1852, č. 52 (Světozor).
- 39 Podrobne URBANCOVÁ, V.: Vlastivedné a národopisné dielo Gustáva Reussa. Gemer, národopisné štúdie, 2, 1976, s. 9—53 a Národopisné práce Gustáva Reussa (Analýza vplyvov a metódy práce). Slov. Národop., 25, 1977, s. 287—315.
- 40 LICHARD, D.: Prosba k přátelům hospodářsko-průmyslového vzdělání našeho lidu. Slov. Nov., 1858, č. 1.
- 41 Národné slovenské nosivo. Sokol 1, 1862, č. 3.
- 42 MILOSLAVÍN (V. Pauliny-Tóth): Výlet do Nitrianska. Sokol 2, 1863, č. 10; PRÁŠKOVÁ: Noviny zo slovenského Novohradu. Pešťbudínske vedomosti 1863, č. 7.
- 43 DOBŠINSKÝ, P.: Slovenské prstonárodné poklady. Pešťbudínske vedomosti 1863, č. 99, 100.
- 44 DOBŠINSKÝ, P.: Obyčaje, povery a čary určitých dôb ale rozličných predmetov a úkonov. Sborník slovenských národných piesní, povestí, prísloví, porekadiel, hádok, hier, obyčajov a povier. Vydáva Matica slovenská. Viedeň 1870, s. 165—212.
- 45 HOLUBY, J. L.: Domáce lieky ľudu slovenského. Letopis Matice slovenskej IX—X, 1872, s. 41—55.
- 46 OBROV, L. V. (Rizner): Povery a čary z Bošáckej doliny. Orol. Časopis pre zábavu a poučenie, 5, 1874, č. 8—10.
- 47 Noviny pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. Red. D. Lichard. Skalica 1848. O jeho ďalších edíciách novín a časopisov podrobne RUTTKAY, F.: Daniel Lichard a slovenské novinárstvo jeho doby. Martin 1961.
- 48 DOBŠINSKÝ, P.: Prostonárodné obyčaje, povery a hry slovenské. Martin 1880, s. 112.
- 49 VAJANSKÝ, S. H.: Poznávajme ľud náš. Nár. Nov., 1880, s. 22.
- 50 Ten istý: Slovenská kultúra. Slov. Nov., 1855, č. 68.
- 51 SASINEK, F. V.: Všimajme si etnografie. Nár. Nov., 1855, č. 90.
- 52 VAJANSKÝ, S. H.: Živá starina. Nár. Nov., 1890, č. 139—140.
- 53 SOCHÁŇ, P.: Otázka etnografie Slovenska. Nár. Nov., 1891, č. 47. Ten istý: Návod na zbieranie etnografického materiálu Slovenska. Nár. Nov., 1891, č. 48—50.
- 54 BYSTERSKÝ (Jur Janoška): Slovenské výstavy v Turčianskom sv. Martine. Nár. Hlás., 1877, č. 8.
- 55 Pozri k tomu Jozef Ludovít Holuby: Národopisné práce. Zostavil a úvod napísal Ján Mjartan. Bratislava 1958.
- 56 SOCHÁŇ, P.: Slovenská výtvarno-umelecká tradícia. Nár. Nov., 1886, č. 164—166.
- 57 KRIŽKO, P.: Tkáčstvo. Slov. Pohľ., 1891, s. 534.

Slovenský národopis

časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 31, 1983, číslo 1

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr.
Milan Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,-; celoročné pred-
platné Kčs 80,-

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — UED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1983

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 31, 1983, № 1

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Вера
Гашпарикова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 31, 1983. Nr. 1. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašparíková

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 31, 1983, No. 1

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašparíková

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 31, 1983, No. 1

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Viera Gašparíková

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA
Amsterdam HOLLAND

Index 496.18